УДК 69.059

Чередніченко І.О., Іщенко Т.В.,
Харківська національна академія міського господарства

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЇЙ ПО АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ ДО УМОВ КОНКУРЕНТНОГО РИНКУ

Обґрунтовані нормативні і організаційні передумови об'єднання підприємств централізованого теплопостачання в єдину компанію. Запропонований механізм, що забезпечує реалізацію методичних рекомендацій по вдосконаленню управління системами централізованого теплопостачання в процесі адаптації до умов конкурентного ринку.

Ключові слова: *теплова енергія, ринок теплової енергії, централізоване теплопостачання, механізм, єдина компанія централізованого теплопостачання.*

Актуальність даної теми обумовлена тим, що неякісне забезпечення житлово-комунальних послуг, низький рівень інформованості населення, невідповідність норм законодавства й відсутність у ньому деяких норм по регулюванню відносин споживачів і виробників теплопостачальних послуг збільшує невдоволення серед населення.

Необхідність розгляду механізму реалізації методичних рекомендацій по адаптації підприємств централізованого теплопостачання до умов конкурентного ринку електроенергії виникла унаслідок того, що мало ухвалити рішення і оформити його у вигляді розпорядження – необхідно передбачити механізм його реалізації. Загальне визначення механізму таке – “система, пристрій, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності”. Стосовно організаційних систем механізм функціонування – сукупність правил, законів і процедур, що регламентують взаємодію учасників організаційної системи; механізм управління – сукупність процедур ухвалення управлінських рішень.

Вирішенню проблеми адаптації підприємств централізованого теплопостачання до умов конкурентного ринку присвятили свої праці П.М. Єнін, Н.А. Швачко [1], М.В. Степанов, Ю.К. Росковшенко, П.Л. Зінич [2], М. М. Чепурний, С. Й. Ткаченко [3] та інші. Проте, об'єктивно існує проблема по дослідженню, розробці й впровадженню проектів реформування інфраструктури теплопостачання житлово-комунального господарства, що забезпечують раціональні параметри систем теплопостачання, де при одночасному підвищенні якості надаваних послуг здійснюється зниження вартості їхнього надання.

Метою даної статті є економічний аналіз варіантів визначення найбільш економічно привабливого проекту для централізованої системи теплопостачання міста Харкова та формування механізму реалізації методичних рекомендації по адаптації підприємств централізованого теплопостачання до умов конкурентного ринку**.**

Механізм реалізації методичних рекомендацій по адаптації підприємств централізованого теплопостачання до умов конкурентного ринку електроенергії є комплексом заходів організаційного, економічного, нормативно-правового і технологічного характеру.

Наочним відображенням даного механізму служить рис. 1.

Як видно з малюнка, заходи щодо реалізації методичних рекомендацій розбиваються на групи:

1. Економічні.
2. Фінансові.
3. Організаційні.
4. Технологічні.
5. Правові.
6. Нормативні.

При цьому всі заходи проводяться в чотири етапи:

Етап 1. Підготовчий.

Етап 2. Запуск процесу адаптації.

Етап 3. Фіксація результатів.

Етап 4. Корегування.

Розглянемо детально зміст механізму адаптації підприємств централізованого теплопостачання до умов конкурентного ринку.

Етап 1. Підготовчий.

Економічний блок.

1. Аналіз економічної і фінансової ефективності діяльності системи. Основною метою аналізу є виявлення поточного стану системи централізованого теплопостачання, тенденцій розвитку ситуації.

2. Виявлення і обґрунтування основних проблем в економічній діяльності. За наслідками аналізу проводиться виявлення проблем у виробничо-економічній діяльності системи, їх класифікація і структуризація.

3. Виявлення шляхів підвищення економічної ефективності. На основі досліджень теоретичних питань управління організаціями, управління енергетикою, а також зарубіжного досвіду функціонування систем централізованого теплопостачання визначаються шляхи підвищення економічної ефективності діяльності системи централізованого теплопостачання в умовах конкурентного ринку електроенергії. Виявлення

шляхів підвищення економічної ефективності діяльності системи централізованого теплопостачання проведене в першому розділі дисертаційного дослідження.

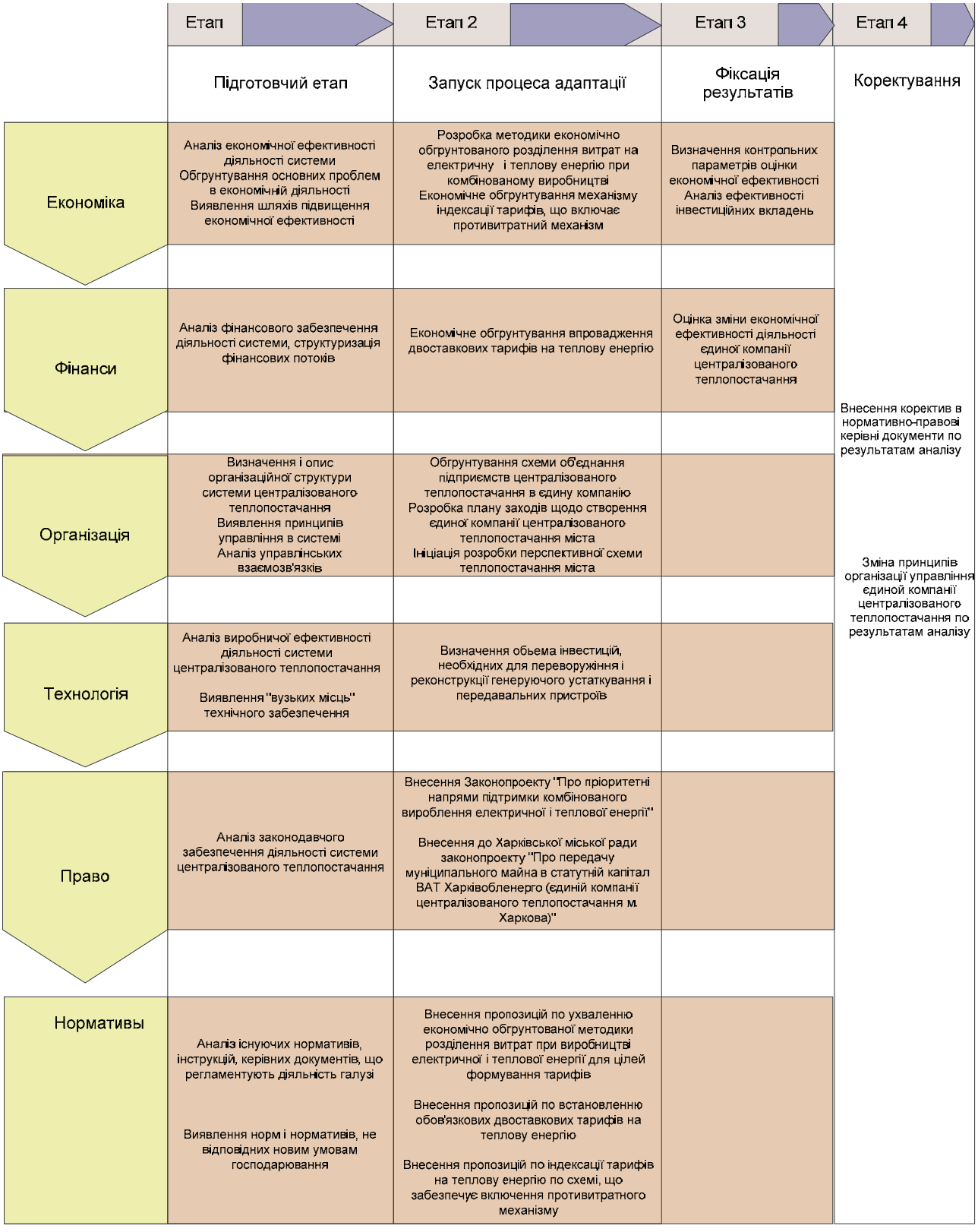

Рис. 1. Механізм адаптації підприємств централізованого теплопостачання до умов конкурентного ринку

Фінансовий блок.

1. Аналіз фінансового забезпечення діяльності системи. Основним призначенням даного аналізу є отримання уявлення про те, як фінансується діяльність підприємств централізованого теплопостачання в поточних умовах. Сезонність теплового бізнесу припускає яскраво виражений провал в теплоспоживанні і, відповідно, у виручці від реалізації теплоенергії в літній період (травень-вересень).

2. Структуризація фінансових потоків. Припускає виділення потоків від основної діяльності, впровадження системи бюджетування, визначення стратегії фінансування.

Технологічний блок.

1. Аналіз виробничої ефективності діяльності системи централізованого теплопостачання. Основним призначенням аналізу є оцінка ефективності роботи генеруючого устаткування, режимів його роботи, системи теплопостачання в цілому. Порівняльний аналіз виробничої ефективності дозволяє виявити напрями оптимізації системи теплопостачання з погляду поліпшення технологічних характеристик.

2. Виявлення «вузьких місць» технологічного забезпечення.

Основне призначення даного пункту – розрахунок об'єму інвестицій, необхідних для виведення системи централізованого теплопостачання на конкурентоспроможний рівень. Визначаються ті елементи системи централізованого теплопостачання, які стримують розвиток і поліпшення її показників. Наприклад, при недостатньому діаметрі теплових мереж можуть утворитися замкнуті потужності [4]. Або, навпаки, при надмірному діаметрі значно зростають втрати теплоенергії. Аналіз слабких місць системи централізованого теплопостачання, як правило, проводиться в контексті розробки перспективної схеми теплопостачання міста.

Правовий блок.

1. Аналіз законодавчого забезпечення діяльності системи централізованого теплопостачання. Законодавство України про енергетику ґрунтується на Конституції України і складається з Цивільного кодексу України, ЗУ “Про електроенергетику” ЗУ «Про теплопостачання», інших законів, регулюючих відносини у сфері енергетики, а також указів Президента України і ухвал Верховної Ради, що приймаються відповідно до вказаних законів.

Необхідність подібного аналізу викликана, в першу чергу, специфікою галузі, що підпадає під дію антимонопольного законодавства. Другим чинником на користь дослідження є наявність дворівневої системи регулювання діяльності систем теплопостачання з ТЕЦ як теплоджерела: на

державному і на регіональному рівні. І якщо законодавство єдине для всіх, то на рівні регіонів вже можуть зустрічатися значні відмінності.

Нормативний блок.

1. Аналіз існуючих нормативних керівних документів, що регламентують діяльність галузі. В даний час органом виконавчої влади, уповноваженим здійснювати регулювання тарифів на електричну і теплову енергію, розроблена значна кількість нормативних документів, що визначають порядок розрахунку і затвердження тарифів, що встановлюють норми витрат палива, що визначають інші параметри економічної діяльності енергосистем. При цьому варто відзначити, що в Харківській області поки немає власних розробок в частині методик розрахунку і встановлення тарифів, затвердження нормативів і так далі, хоча енергосистема області має свою специфіку: 75% електроенергії поставляється із-за меж області [5].

Основним нормативним документом, регулюючим питання господарської діяльності обласних енергетичних компаній на роздрібних ринках електричної і теплової енергії, є постанова «Про зміну тарифів на електричну енергію, яка відпускається населенню і населеним пунктам, і внесенні змін до Порядку застосування тарифів на електроенергію, яка відпускається населенню і населеним пунктам», затверджені ухвалою НКРЕ від 02.08.2006 г. № 926.

2. Виявлення норм і нормативів, які відповідають новим умовам господарювання. Підсумком першого етапу повинні з'явитися повне усвідомлення всіх проблем, що стоять перед компанією, їх структуризація, складання плану дій.

Етап 2. Запуск процесу адаптації.

Економічний блок.

1. Розробка методики економічно обґрунтованого розділення витрат на електричну і теплову енергію при комбінованому виробництві. У основу методики повинен бути покладений принцип первинності ринку теплової енергії для компанії. Електроенергія продається на нерегульованому ринку, по встановленим ринковим цінах. Сума валової виручки від реалізації електроенергії віднімається від загальної суми необхідної валової виручки. Частина, що залишилася, і буде базою для розрахунку тарифу на теплову енергію.

2. Економічне обґрунтування схеми індексації тарифів на теплову енергію, що включає противитратний механізм. Заходи, зроблені в даний час на державному рівні: – встановлення тарифного коридору. Життя в умовах тарифного коридору, коли встановлена верхня і нижня межа тарифів, повністю змінює організацію економічної роботи в енергосистемах.

Заходи, зроблені на рівні суб'єктів галузі:

– Впровадження програми управління витратами. За останні три роки економія від впровадження програми управління витратами склала 5% від об'єму товарної продукції підприємств енергетики. Суть нової програми по боротьбі з витратами полягає в тому, що тепер НКРЕ, знаючи граничні рівні тарифів, чітко формулює в кожній енергосистемі три ключові цифри загальний ліміт поточних експлуатаційних витрат, втрати в мережах.

Менеджмент КП «ХТМ» повинен дотримувати ці три показники за рахунок комбінації різних чинників, які присутні в різних енергосистемах. Такий підхід дозволить зробити ще один ривок в роботі по управлінню витратами в компанії.

3. Економічне обґрунтування доцільності передачі навантаження від локальних систем теплопостачання в централізовану. Економічний ефект від передачі навантаження в централізовану систему теплопостачання складається з наступних складових:

– ефект від зниження тарифів для споживачів.

– ефект від оптимізації завантаження генеруючих потужностей;

– ефект від централізації управління компанією – зниження транзакційних витрат;

– зниження рисок функціонування на ринку теплової енергії

Ризики втрати ринків теплової енергії – основної умови успішного функціонування РГК – за відсутності підтримки місцевих адміністрацій, виробників е/е, ЕСО по питаннях організації і розвитку теплопостачання [6]:

– Ризик відсутності перспективних схем розвитку теплових мереж населених пунктів;

– Ризик недозагруження теплогенеруючих об'єктів;

– Ризик неможливості сумісної диспетчеризації тепломережевих об'єктів;

– Ризик неможливості сумісного управління об'єктами теплопостачання

– Відсутність засобів на реконструкцію об'єктів генерації, доведення систем комерційного обліку до необхідних параметрів ОРЕ (не включення даної складової в тариф)

– Ризики попадання в сектор відхилень по об'єктивно незалежних причинах.

Фінансовий блок.

1. Економічне обґрунтування впровадження двоставкових тарифів на теплову енергію.

Організаційний блок.

1. Обґрунтування нормативних і організаційних передумов схеми об'єднання підприємств централізованого теплопостачання в єдину компанію. За наслідками дослідження існуючого положення в теплопостачанні міст було

виявлено, що різні ситуації з теплопостачанням можна розкласти на дві моделі.

Перша модель – це локальний ринок тепла, тобто не менше трьох постачальників і природний надлишок тепла, щоб був сам ринок, єдина закільцована мережа, щоб можна було передавати тепло без обмежень по гідравліці в рамках єдиної теплової мережі.

Ці ТЕЦ сьогодні, працюючи в умовах локального теплового ринку, маючи якесь ясне теплове навантаження по договорах, можуть вирішувати питання на ринку електричної енергії.

В рамках цієї моделі крупні ТЕЦ у складі КП «ХТМ» позиціонуються, а теплові мережі незалежно від їх власників об'єднуються в ТГК, створюючи тепломережеві компанії. В цьому випадку можлива реальна конкуренція між виробниками тепла.

Звичайно, сьогодні дуже важко забезпечити надлишок тепла, є проблеми гідравліки (багато закільцьовані мережі неможливо "продавити", якщо споживач на одному кінці міста, а найбільш низькі тарифи у ТЕЦ, яка знаходиться на іншому). Проте, ця модель краще всього відповідає інтересам міста і населення, оскільки в ній максимально використовуються всі плюси централізованого теплопостачання, є реальна конкуренція, і можна змінювати ціни на тепло [7].

Друга модель – це природна локальна монополія, де є домінуюче джерело тепла, належний КП "ХТМ". У іншому випадку може бути і декілька теплогенеруючих джерел, але на відміну від першої моделі відсутня єдина закільцьована мережа, що дозволяє виконувати роль оператора на ринку тепла. Ця модель відображає типову ситуацію в більшості українських міст. Їй і відповідає м. Харків. Тут конкуренція між різними виробниками в системі централізованого теплопостачання неможлива або маловірогідна. Все теплопостачання такої монополії повинна узяти на себе єдина теплова компанія, об'єднуюча всі теплоджерела, що входять в єдину теплову систему, і теплові мережі від неї до споживача. Форми статутного капіталу нової компанії можуть розрізнятися. КП "ХТМ" братиме участь в ній як один з акціонерів. У такої компанії основний бізнес – тепловий, електроенергія буде у неї вторинним продуктом. Тут, звичайно, місто повинне поклопотатися про придбання електроенергії у такої компанії по довгострокових договорах, щоб вона могла вибудовувати свій бізнес і на ринку електроенергії.

2. Розробка плану заходів щодо створення єдиної компанії централізованого теплопостачання міста. Передбачуваний план створення компанії приведений на рис. 2.

Технологічний блок.

1. Ініціація розробки перспективної схеми теплопостачання міста.

2. Визначення об'єму інвестицій, необхідних для техпереоблаштування і реконструкцій генеруючого устаткування і передавальних пристроїв.

Правовий блок.

1. Внесення законопроекту «Про пріоритетні напрями підтримки комбінованого вироблення електричної і теплової енергії.

2. Внесення до Харківської міської ради законопроекту «Про передачу муніципального майна в статутний капітал АК «Харківобленерго» (єдиній компанії централізованого теплопостачання м. Харкова).

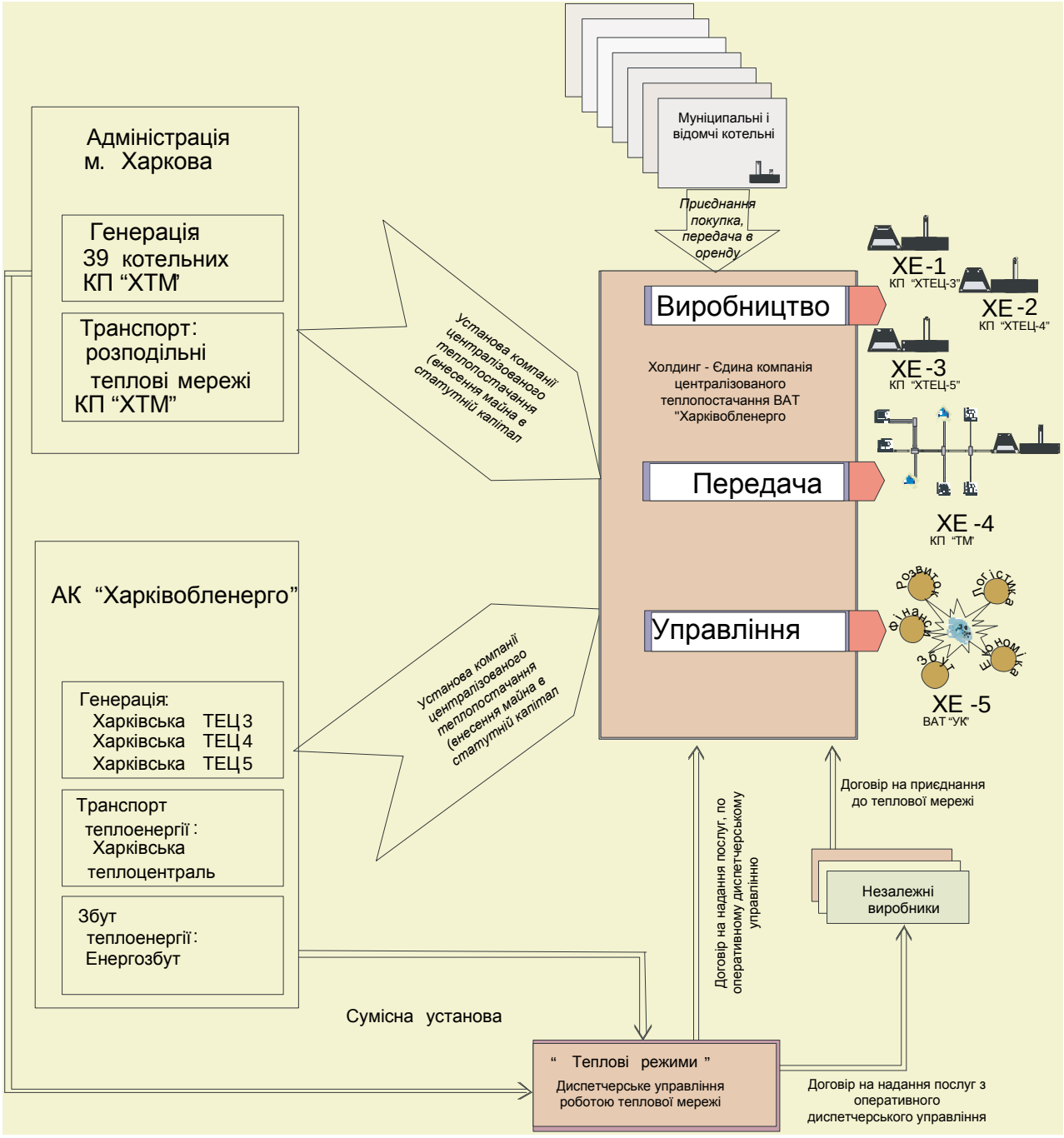

Рис. 2. Схема створення єдиної компанії централізованого теплопостачання м. Харкова

Нормативний блок.

1. Внесення пропозицій по ухваленню методики економічно обґрунтованого розділення витрат при комбінованому виробництві електричної і теплової енергії для цілей формування тарифів.

2. Внесення пропозицій по індексації тарифів по схемі, що забезпечує включення противитратного механізму.

Підсумком виконання даного етапу повинен з'явитися вихід компанії централізованого теплопостачання на ринок м. Харкова як єдиного постачальника тепловій енергії, а також зміцнення її позицій на оптовому ринку електроенергії.

Етап 3. Фіксація результатів.

1. Визначення контрольних параметрів оцінки економічної ефективності.

2. Оцінка зміни економічній ефективності діяльності компанії централізованого теплопостачання.

3. Аналіз ефективності інвестиційних пропозицій.

Етап 4. Коректування.

1. Внесення коректив до нормативно-правових, керівних документів за наслідками аналізу (при необхідності).

2. Внесення змін до принципів і структури управління єдиною компанією централізованого теплопостачання (при необхідності).

Таким чином, споживачі отримують виграш від зниження тарифу в результаті підключення до централізованої системи теплопостачання. При цьому переважним варіантом, на нашу думку, є не пряме зниження тарифу, а зниження його дотаційної частини. В результаті знижується навантаження на бюджети муніципальних утворень. Кошти, що вивільняються, можуть бути використані для проведення енергозберігаючих заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єнін П.М. Теплопостачання. Навчальний посібник / П.М. Єнін, Н.А. Швачко. – К.: Кондор, 2007. – 244 с.

2. Степанов М.В. Теплогазопостачання і вентиляція: Навчальний посібник/ М.В. Степанов, Ю.К. Росковшенко, П.Л. Зінич. – К.: КНУБА, 2004. – 204 с.

3. Чепурний М. М. Розрахунки теплових схем ТЕЦ та ефективності при їх модернізації / М.М. Чепурний, С.Й. Ткаченко. — Вінниця : ВДТУ, 1998. – 60 с.

4. Шарапов В.И. Особенности теплоснабжение городов при дефиците топлива на электростанциях / В.И. Шарапов //Электрические станции. – 1999. – № 10. – С.63-66. .

5. Соколов Е.Я. . Теплофикация и тепловые сети / Е.Я. Соколов. – М. :

Высш. Шк., 2001. – 359 с.

6. Крикавський Є.В. Стан і перспективи розвитку централізованого теплопостачання / Є.В. Крикавський, З.С. Жуковська, М.В. Терех // Ринок інсталяційний. - № 3. - 2001. - С. 14-15.

7. Петров В.С. Проблемы и перспектива развития тепловой энергетики Украины / В.С. Петров, В.П. Гончаренко, Л.С. Погарова // Энергетика и электрификация. - 2001, август. - С. 42-44.

Аннотация

Обоснованы нормативные и организационные предпосылки объединения предприятий централизованного теплоснабжения в единую компанию. Предложенный механизм, обеспечивающий реализацию методических рекомендаций по совершенствованию управления системами централизованного теплоснабжения в процессе адаптации к условиям конкурентного рынка.

Annotation

Grounded normative and organizational prerequisites for a business combination in a single district heating company. The proposed mechanism for the implementation of guidelines for improving the management of district heating systems in the process of adapting to a competitive market.